

สรุปการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของการวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งหมายดังนี้ คือ

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรม 7 อย่าง คือ การวางแผน การจัดโครงการ การบริหารงานบุคคล การวินิจฉัยสั่งการ การประสานงาน การเสนอรายงาน และ การจัดทำงบประมาณการเงิน ของผู้บริหารสามัญและการศึกษาพยาบาลเท่าที่เป็นอยู่ขณะนี้
2. เพื่อหาความแตกต่างระหว่างพฤติกรรมของผู้บริหารสูงสุดในโรงเรียน กับผู้บริหารระดับรอง

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยนี้ประกอบด้วยผู้บริหารสามัญการศึกษาพยาบาลในประเทศไทย ที่เปิดสอนแก่ศึกษาพยาบาลในหลักสูตรประกาศนียบัตร อนุปริญญาบัตร และปริญญาบัตร ทั้ง 21 แห่ง รวมจำนวนแห่งรับส่งบริการ 106 แห่ง

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ชนิดปลายปิด (Closed end) และปลายเปิด (Open end) โดยที่ข้อหนึ่ง ๆ มีคำตอบให้เลือกตอบได้ 4 ข้อย่อย และ ตามข้อที่เหลือจาก 4 ข้อนี้ควาให้ตอบเติมลงไป ข้อที่ 5 ซึ่งเป็นข้อใหม่สร้างความลึกเห็นอื่น ๆ แบบสอบถามแบ่งเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่แรก เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานะ ของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ เพศ วุฒิ ประสบการณ์ในการทำงาน เป็นต้น

ตอนที่สอง เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับพฤติกรรมทางกระบวนการบริหารการศึกษา ในขอบเขตของการวางแผน การจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การวินิจฉัยสั่งการ การประสานงาน การเสนอรายงาน และ การจัดทำงบประมาณการเงิน

ก่อนที่จะนำเครื่องไปใช้ เก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้นำไปทดสอบกับผู้บริหาร
โรงเรียนพยาบาลต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 10 ท่าน เพื่อหาข้อบกพร่องและ
นำมานแก้ไขให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้บริหารที่อยู่ในกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปให้ทุกคนเอง พร้อม
จดหมายนำ เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย และขอความร่วมมือ ส่วนผู้ที่อยู่ต่างจังหวัด
ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปทางไปรษณีย์

ข้อมูลทั้งหมดที่ได้มา ผู้วิจัยได้นำเสนอในรูปแบบตารางและอธิบายประกอบ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยวิธีการทางสถิติ ดังนี้

1. ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม เสนอในรูปแบบตารางแสดงความ
ถี่จะกำหนดเป็นร้อยละ แสดงค่าฐานนิยม (Mode)
2. ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางกระบวนการบริการโรงเรียนผู้นำเสนอ เป็นรูป
ตารางแสดงจำนวนค่าตอบ และกำหนดเป็นร้อยละ แสดงค่าฐานนิยม (Mode) พร้อมทั้ง
อธิบายสรุปไว้ในตารางและมีตารางเปรียบเทียบค่าตอบระหว่างผู้บริหารสูงสุด และ
ผู้บริหารระดับรองให้เด่นชัดเจนนยิ่งขึ้น

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการดำเนินการวิจัย เรื่องพฤติกรรมทางกระบวนการบริการของผู้บริหารสถานศึกษา
พยาบาล ในประเทศไทย พอจะสรุปผลของการวิเคราะห์ข้อมูลได้ดังนี้

1. สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นผู้บริหารสถานศึกษาพยาบาลในประเทศไทย
ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในระหว่าง 30 - 44 ปี (61.60 %) รับราชการมานาน 10 - 24 ปี

(55.73 %) คำทรงคำแทนผู้บริหารมานาน 1 - 4 ปี (60.37 %) พื้นความรู้ของผู้บริหาร ส่วนใหญ่เป็นปริญญาตรี (39.6 %) รองลงมาต่ำกว่าปริญญาตรี (31.1 %) ปริญญาโท (28.3 %) และปริญญาคุณวุฒิบัณฑิต กิตติมศักดิ์ (0.94 %) และในจำนวนผู้บริหารทั้งหมดนี้ผู้ที่เคยผ่านการศึกษาระดับมัธยมศึกษาทั้งในและนอกประเทศมาแล้ว 21.7 % และเคยมีประสบการณ์ในการสอน 99 % ของผู้บริหารทั้งหมด

2. พฤติกรรมทางกระบวนการบริหารการศึกษาพยาบาลของผู้บริหารทั่วไป

2.1 เกี่ยวกับการแสดงนโยบายและการวางแผนการปฏิบัติงาน

โรงเรียนพยาบาลส่วนใหญ่มักมีการแสดงนโยบายให้ครูอาจารย์รวมทั้งผู้ปกครองและส่วนใหญ่มักเข้าใจในนโยบายและวัตถุประสงค์ของโรงเรียนดี และ ในการปฏิบัติงานส่วนใหญ่จะมีการวางแผนทุกครั้ง โดยคณะกรรมการในโรงเรียนจะประชุมร่วมกันในกรณีที่เป็นโครงการใหญ่ ๆ ของโรงเรียน โดยเริ่มจากการตั้งวัตถุประสงค์ก่อนแล้ววางแผนตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ อย่างไรก็ตาม ผู้บริหารส่วนใหญ่ยังคงเห็นว่า แผนงานทุกขงที่วางไว้อาจเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาเห็นว่าเป็นเหมาะสม สำหรับการวางแผนการเรียนการสอนในแต่ละปีนั้น โรงเรียนส่วนใหญ่จะจัดทำและแนวกว้ารับทีละรอบ และ มีอิสระในการวางแผนการสอนในวิชาของตน

2.2 การจัดระเบียบบริหารงาน

โรงเรียนพยาบาลส่วนใหญ่จะมีการประชุมอภิปรายร่วมกันถึงตำแหน่งหน้าที่ของแต่ละคน บางแห่งจะมีทั้งแผนผังแสดงสายการบังคับบัญชาที่มีการประชุมและแจกแจงหน้าที่เป็นลายลักษณ์อักษร ประกาศให้ทราบทั่วกัน ในด้านการปฏิบัติงานของหน่วยงานต่าง ๆ ในโรงเรียนนั้น ผู้บริหารมีความรู้สึกว่ามีควมสัมพันธ์กันทั้งในด้านการงานและด้านส่วนตัว

2.3 การบริหารงานบุคคล

โรงเรียนส่วนใหญ่จะรับบุคลากร เพิ่มตามการขยายตัวของหน่วยงาน และตามความเหมาะสมของนักเรียน โดยพิจารณาประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรจากหลาย ๆ อย่าง ที่สำคัญคือ ความรักงานและความสามารถพัฒนาปรับปรุงงานในหน้าที่ ความสามารถและความมั่นใจในการปฏิบัติงาน ความรู้และความประพฤติที่เหมาะสม รวมทั้งความ

สม่ำเสมอในการปฏิบัติหน้าที่ ในการพิจารณาความดีความชอบนั้นจะพิจารณาจากผู้ที่ปฏิบัติงานที่เด่น ในเวลาเดียวกันจะมีการพัฒนาส่งเสริมสมรรถภาพในกาบริการ เรียนให้แกครูและนักเรียน โดยส่งครูอาจารย์ไปอบรมวิชาการ เป็นครั้งคราว มีโครงการพัฒนาปรับปรุงการเรียนการสอน จัดห้องสมุดให้ทั้งครูอาจารย์และนักเรียน เพื่อทำการศึกษาค้นคว้า เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นผู้บริหารจะช่วยเหลือแก้ไขให้ทั้งครูอาจารย์และนักเรียน พร้อมทั้งแจ้งเรื่องราวต่าง ๆ ที่ควรทราบให้ครู อาจารย์ทราบด้วยเสมอ

2.4 การอำนวยความสะดวก

ในการวินิจฉัยสั่งการและมอบหมายงานนิยมใช้การประชุมและตั้งคณะกรรมการ การพิจารณา ตามความสามารถและความสนใจของครูอาจารย์ และในการมอบหมายงานมักสั่งควยวาทา และใต้อิสระในการทำงานอย่างเต็มที่ เสร็จเมื่อใดก็มารายงานผล แต่ก็มีปัญหาเรื่องงานไม่เสร็จตามเวลาเป็นส่วนใหญ่

2.5 การติดต่อประสานงาน

ส่วนใหญ่มีเจ้าหน้าที่แผนกธุรการ เป็นประสานงาน และทนายงานย่อยต่าง ๆ ในโรงเรียนมีการประสานงานกันดี ก็มีเรื่องราวต่าง ๆ ที่ครูอาจารย์ควรจะทราบ บั้ก็แจ้งควยวิธีการประชุมและถามครูอาจารย์มีปัญหาตองการขบถุมถึงคัมมัญญาก็สามารถหาพบได้ตลอดเวลา นอกจากจะมีการประสานงานกันภายในโรงเรียนแล้ว โรงเรียนยังมีความสัมพันธ์กับสถาบันอื่น โดยการ เข้าร่วมสัมมนา หรือประชุมวิชาการ และยอมรับนักศึกษาจากสถาบันอื่น เข้าฝึกปฏิบัติงานหรือดูงาน เป็นครั้งคราวควย

2.6 การบันทึกรายงาน

โรงเรียนมีการวิเคราะห์วิจัยผลการ เรียนของนักเรียน โดยทำเป็นสถิติ บันทึกไว้ เพื่อนำมาปรับปรุงวิธีการสอนของครูในการ รายงานผลการ เรียนของนักเรียนในสมุดปกครอบทราบนั้นทางโรงเรียนจะทำเป็นหนังสือรายงาน ส่วนครูอาจารย์ในโรงเรียนมีโอกาสได้รับทราบเรื่องราวต่าง ๆ ในโรงเรียน ส่วนใหญ่จากการประชุม รองลงมา เป็นประกาศ และหนังสือเวียน ภาครูภาควารยจะรายงานคณบดีบริหารส่วนใหญ่ใช้วิธีหาพบ เป็นการส่วนตัวพร้อมทั้งหนังสือรายงาน

2.7 งบประมาณการเงิน

โรงเรียนสวนกุหลาบมีงบประมาณเป็นของตนเองโดยเฉพาะ มีคณะกรรมการการเงิน ทำหน้าที่โดยตรง ผู้บริหารสวนกุหลาบเข้าใจในระเบียบการจ่ายเงินงบประมาณเป็นบางเรื่อง และยังมีผู้บริหารส่วนหนึ่งที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเงินงบประมาณเลย และที่ไม่เข้าใจเลยก็มี ส่วนน้อยที่เข้าใจดี นอกจากนี้โรงเรียนสวนกุหลาบไม่มีการชี้แจง เกี่ยวกับการใช้จ่ายเงินของโรงเรียน

3. เปรียบเทียบพฤติกรรมทางกระบวนการบริหารของผู้บริหารสูงสุดในโรงเรียนกับผู้บริหารระดับรอง (ดังตารางที่ 47 - 85)

ผลปรากฏว่าพฤติกรรมสวนกุหลาบไม่แตกต่างกัน ที่แตกต่างกันบ้าง เช่น

3.1 ในการจัดการบริหารงาน ผู้บริหารสูงสุดนิยมใช้แผนผังแสดงสายการบังคับบัญชาให้ทุกคนเห็น ส่วนผู้บริหารระดับรองสวนกุหลาบใช้วิธีประชุมบอกให้ทราบถึงตำแหน่งหน้าที่

3.2 ความเห็น เกี่ยวกับการที่ผู้บังคับบัญชาควรไกล่เกลี่ยปัญหาที่เกิดขึ้นในหน่วยงานมากน้อยเพียงไรนั้น ผู้บริหารสูงสุดเห็นว่าการไกล่เกลี่ยทุกเรื่อง แต่ผู้บริหารระดับรองสวนกุหลาบเห็นว่าการไกล่เกลี่ยเป็นบางเรื่อง เท่านั้น

3.3 เกี่ยวกับผู้มีสิทธิสั่งงานให้ครูอาจารย์ปฏิบัติ ผู้บริหารสูงสุด สวนกุหลาบตอบว่าเป็นผู้บังคับบัญชาเห็นอรรถาจารย์ณนธินมาชั้นหนึ่ง แต่ผู้บริหารระดับรอง ตอบว่า ผู้บริหารสูงสุดแต่เพียงผู้เดียว

3.4 ในด้านการติดตามผลงานที่ออกคำสั่งใหญ่ให้ผู้บังคับบัญชา ผู้บริหารสูงสุดสวนกุหลาบจะกำหนดวัน เวลาที่แน่นอนในการสั่งงานทุกเรื่อง แต่ผู้บริหารระดับรองสวนกุหลาบจะมอบอำนาจให้เขาทำเสร็จ เมื่อไรใหม่มารายงานผล

3.5 วิธีการที่ไร้มากที่สุดในการมอบหมายงาน ผู้บริหารสูงสุดจะเริ่มมาสั่งเองโดยตรง แต่ผู้บริหารระดับรองจะใช้วิธีไปหาเขาและสั่งด้วยตนเอง เป็นสวนกุหลาบ

3.6 วิธีการปฏิบัติเมื่อมีข้อเสนอความกักขังให้พิจารณา ผู้บริหารสูงสุดสวนกุหลาบจะกักขังใจสั่งให้ทำหรือไม่ทำตามทันที แต่ผู้บริหารระดับรองสวนกุหลาบจะ เสนอความกักขังนั้น ๆ ต่อที่ประชุม เพื่อการตัดสินใจ

3.7 ความเข้าใจในระเบียบการจ่ายเงินงบประมาณ ผู้บริหารสูงสุดส่วนใหญ่เข้าใจดีทุกขทาง ตรงข้ามกับผู้บริหารระดับรอง ซึ่งเข้าใจดีเป็นส่วนน้อยที่สุด ส่วนมากจะเข้าใจเป็นบางเรื่องเท่านั้น

อภิปรายและขอเสนอแนะ

จากการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารของสถาบันการศึกษาพยาบาลมีอายุอย่างต่ำ 25 - 29 ปี และสูงสุดเกิน 60 ปี และระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งก็แตกต่างกันตั้งแต่ 1 - 4 ปี จนถึง 25 ปี แสดงให้เห็นว่าตำแหน่งผู้บริหารนี้ไม่จำกัดเวลาว่าจะคงอยู่ในตำแหน่งผู้บริหารอย่างนิตย์ก็ได้ และไม่มีการสับเปลี่ยนกัน เป็น เทยบ ยกเว้นตำแหน่งคณบดีของคณะพยาบาลศาสตร์ ส่วนวุฒิของผู้บริหารยังมีผู้ที่มิ่วติค่ากว่าปริญญาตรีอยู่ไม่แยะ ซึ่งน่าจะมีการปรับปรุงแก้ไขโดยรับอาจารย์โทยที่มีวุฒิอย่างนายปริญญาตรีขึ้นไป และในเวลาเดียวกันส่งเสริมอาจารย์ที่มีวุฒิค่ากว่าปริญญาตรีให้ไปศึกษาต่อ เพื่อเพิ่มวุฒิเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ควรป้โครงการส่งเสริมความก้าวหน้าทางวิชาการให้แก่ครู อาจารย์ด้วย โดยการจัดประชุมสัมมนาวิชาการหรือเปิดอบรมระยะสั้น

สำหรับคานพฤติกรรมทางการบริหารนั้น โดยทั่วไปแล้วนับโทยผู้บริหารของสถาบันการศึกษาพยาบาลในประเทศไทยมีลักษณะของผู้นำที่คลนไปทางระบบประชาธิปไตย (democratic) จะเห็นได้จากการวิจัยว่าผู้บริหารส่วนใหญ่จะมีการประชุมปรึกษาคณะร่วมกันในการวางแผนจัดโครงการ และ ในการวินิจฉัยสั่งการ เปิดโอกาสใดยุโทยกับข้บัญชาเขาพบโทยทุกเวลา เพื่อเสนอเรื่องราวและขอคิดเห็นค่าง ๆ ให้ลิสระในการทำงานตามสมควร เหล่านี้ เป็นลักษณะหนึ่งของการบริหารงานแบบประชาธิปไตย สอดคล้องกับข้อสันนิษฐานของผูวิจัยว่า ผู้ที่โทยเรียนรูโทยทางการบริหารชอบมีพฤติกรรมทางการบริหารเป็นไปในระบบของ democratic leadership มากกว่าผู้ที่โทยเคยเรียนรูโทย เหตุผลเพิ่มเติมที่นำจะสนับสนุนความคิดเห็นนี้ก็คือ หลักสูตรการขยายค้ทั่วไปออกจากแกนหลักในเรื่องการทำงานรวมกัน เป็นทีมแล้วยังมีวิชาหลักและวิธีการบริหารงานด้วย ถึงแะจะโทยมากนัคแต่ก็สามารถช่วยโทยเรียนโทยระหนักถึง เรื่องของการบริหารงานบาง แะจากการวิจัยพบ

งานบริหารส่วนใหญ่เป็น เพศหญิง 96.3 % และสำเร็จวิชาการพยาบาลเป็นวิชาพื้นฐานทั้งสิ้น และในจำนวนนี้ยังมีผู้ที่ได้รับการศึกษาระดับปริญญาตรีเพิ่มเติมทางด้านการบริหารทั้งในประเทศและนอกประเทศมาแล้ว 21.7 % ดังนั้น ในการบริหารงานของสถาบันพยาบาล จึงมีแนวโน้มให้เห็นว่าผู้บริหารส่วนใหญ่ได้เรียนหลักสูตรบริหารและได้นำมาปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่หน่วยงานใดเป็นอย่างดี นอกเสียจากว่าบางแห่งที่การบริหารงานไม่เป็นอิสระแก่ตัวเองต้องขึ้นอยู่กับหน่วยงานอื่น เช่นขึ้นอยู่กับผู้อำนวยการโรงพยาบาล เป็นต้น ดังนั้น เพื่อให้สถานศึกษาพยาบาลแต่ละแห่งมีความคล่องตัวในการบริหารงาน จึงควรจัดการศึกษาพยาบาลแยกเป็นอิสระจากโรงพยาบาลมาเป็นโรงเรียนพยาบาล หรือวิทยาลัยพยาบาลขึ้นตรงต่อกระทรวงสาธารณสุข หรือหน่วยงานที่สถานศึกษานั้นสังกัดอยู่หรือเป็นคณะพยาบาลศาสตร์ขึ้นตรงต่อมหาวิทยาลัย แต่โรงพยาบาลก็จะต้องทำหน้าที่เป็นหน่วยร่วมมือกับโรงเรียนพยาบาลในด้านการฝึกปฏิบัติด้วย

สำหรับข้อสันนิษฐาน อีกประการหนึ่ง ที่ว่าพฤติกรรมทางการบริหารของผู้บริหารสูงสุดในโรงเรียนกับผู้บริหารระดับรองไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้เพราะเหตุว่าระบบบริหารของสถาบันเดียวกันย่อมมีรูปแบบอย่างเดียวกัน แม้ว่าผู้บริหารแต่ละคนอาจมีพฤติกรรมส่วนตัวแตกต่างกันบ้าง จากการวิจัยพบว่า พฤติกรรมของผู้บริหารพยาบาลส่วนใหญ่ไม่แตกต่างกันถึงแม้จะสังกัดคณะหน่วยงานก็ตาม ทั้งนี้เพราะผู้บริหารที่เป็นพยาบาล มีจุดรวมคือ สมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทย ซึ่งพยาบาลทุกคนไม่ว่าสังกัดที่ใดมีสิทธิ์เป็นสมาชิกได้ และทางสมาคมก็พยายามเสนอเรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและการปฏิบัติงานให้สมาชิกทราบอยู่เสมอ โดยการทำวารสารบ้าง มีการประชุมทางวิชาการบ้าง และทุก ๆ 4 ปี จะมีการประชุมพยาบาลทั่วประเทศครั้งหนึ่ง โดยนับว่าทุกปีประสงค์

เพื่อที่จะให้พยาบาลผู้สำเร็จแล้ว ออกไปปฏิบัติงานทั้งในส่วนภูมิภาคและส่วนกลาง ได้มีโอกาสกลับเข้ามารับความรู้เพิ่มเติมในวิทยาการที่ก้าวหน้า และยังมีโอกาสที่จะได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน พิจารณาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่ได้รับอยู่ในขณะปฏิบัติงาน ณ สถานที่ต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อกระตุ้นให้พยาบาลมีความสนใจในการศึกษาเพิ่มเติม และรู้จักแก้ปัญหาในทางวิชาชีพ ซึ่งจะ เป็นผลดีในการปรับปรุงการศึกษา

วิชาพยาบาล บริการพยาบาล และ การพยาบาลสาธารณสุขแก่ประชาชน

นอกจากนี้ยังมีกองการพยาบาล สังกัดกรมส่งเสริมสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข โดยมีจุดมุ่งหมายให้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาการพยาบาลทุกสาขา เช่นการศึกษา การบริการพยาบาล การวิจัยและอื่น ๆ รวมทั้งมีหน้าที่ประสานงานระหว่างนโยบายการพยาบาลของกระทรวงสาธารณสุข กับความต้องการของสถาบันพยาบาลทั่วประเทศ องค์การช่วยเหลือสหประชาชาติ และสถาบันพยาบาลต่างประเทศทั้ง เป็นแหล่งกลางวิชา การพยาบาลในสถานพยาบาลทุกแห่ง โดยมีใจกว้างสังกัด กว้างเหตุผลถึงคราว นับว่าเป็นส่วนช่วยโยการบริหางานต่าง ๆ ในวงการศึกษาพยาบาล เป็นไปในแนวเดียวกัน

อย่างไรก็ดี ผลการวิจัยครั้งนี้ยังมีความลำเอียง (bias) อยบ่าง เพราะเหตุว่าเป็นความถึกเต็มของผู้บริหารแต่เพียงฝ่ายเดียว อาจจะทำให้ข้อมูลที่ได้เก็บใ้้นั้นคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง

ขอเสนอแนะ เกี่ยวกับการวิจัยในอนาคต

การวิจัยนี้จำกัดเฉพาะพฤติกรรมทางกระบวนการบริการเพียง 7 ด้าน โดยสอบถามจากบุคลากรตำแหน่งผู้บริหารของสถานศึกษาพยาบาลทั่วประเทศ สำหรับการวิจัยในอนาคตผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะได้ศึกษาถึงพฤติกรรมทางการบริการ โดยเฉพาะเรื่องใดจะเอียงกว่านี้ โดยใช้ทั้งแบบสอบถาม และวิธีอื่นในการเก็บรวบรวมข้อมูล รวมทั้งควย เช่น การสัมภาษณ์ การสังเกต คุยตนเอง และควรครอบคลุมประชากรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ครู อาจารย์ และ นักเรียน เพื่อจะได้เปรียบเทียบความเห็นที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้บริหาร ระหว่างครูอาจารย์และนักเรียนอีกด้วย

78 สมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทย, ประมวลรายงานการประชุมพยาบาลแห่งชาติ ครั้งที่ 1, 2503. หน้า 5.